

PREDMET JEZIKOSLOVJA V OSPREDJU OPISA

Janik Ježovnik

Vrhnika

UDK 81–116.2:81–116.6

Prispevek govori o jezikoslovnem preučevanju, kakor ga opredelita Ferdinand de Saussure ter Noam Chomsky. Obravnavana je združitev obeh delitev v celotno sliko jezikoslovnega predmeta in splošnejšo opredelitev jezikoslovja.

govorica, predmet jezikoslovja, metodologija, Ferdinand de Saussure, Noam Chomsky

The paper discusses the subject matter of linguistics as defined by Ferdinand de Saussure and Noam Chomsky. It considers merging both dichotomies into a complete picture of linguistic subject matter and a more general definition of linguistics.

speech, linguistic subject matter, methodology, Ferdinand de Saussure, Noam Chomsky

1 Uvod

Ozir na predmet preučevanja je znanosti določujoč. Narekuje pristop, metode, raziskovalna vprašanja ter smiselnost zaključkov, ki iz tega izhajajo, in pomembno je, da se vedno aktualizira. Obravnavan je predmet jezikoslovja, kakor ga razume Ferdinand de Saussure in je opredeljen v *Cours de linguistique générale* (1916), in ena od razčlemb Noama Chomskega v delu *Aspects of the Theory of Syntax* (1965). Na tej podlagi je izoblikovana delitev predmeta na štiri sestavne dele govornjenja v splošnem¹ ter nadaljnja delitev na predmete, ki jim vsaj okvirno ustrezajo posamezni prijemljivejši deli jezikoslovja v ospredju vsakodnevnega preučevanja jezika, npr. pomen, morfem. Je poizkus umestitve obeh delitev v razmerje s koncepti, ki so v ospredju jezikoslovja, ter tako lajšanja njune rabe in razumevanja. Na primeru so prikazane posledice razumevanja predmeta za jezikovni opis in pogled na jezik.

O de Saussurju in Chomskem je bilo na Slovenskem nekaj napisanega, prav o opisu jezikoslovnega predmeta manj, kot bi pričakovali. Pregled teorij je samoumevni del splošnejših jezikoslovnih (Golden 2001) ali filozofskih del (Majer 1978). Samostojen opis de Saussurjeve šole je najti v preglednem članku Marije Švajncer (2012), povzetke pa še v prispevkih na temo metodologije (Kenda - Jež 2006). Ozadje njegovega dela je predstavljeno v spremni besedi prevoda *Predavanj iz splošnega jezikoslovja* (1997). Božidar Kante je v razpravi (2010) osvetlil ozadje čomskijan-skega biološkega razumevanja jezika, zgradbo slovnične teorije pa v spremni besedi

¹ Izraza *govorica* in *govornjenje* sta rabljena za nadpomenko tako de Saussurjevemu *langue* in *parole* kakor *znanju* in *rabi* pri Chomskem. Zajemata vse realizacije in pojmovanja jezika in govora, ne glede na okoliščine, fizičnost ali abstraktnost.

prevoda *Znanja jezika* (1988). Tudi v *Izbranih spisih* (2011, izvirnik 2008) je najti nekaj jezikoslovja. Golden (Bolta 1987) ponuja izčrpen pregled njegove slovnice do devetdesetih let prejšnjega stoletja.

2 Sosirjanski in čomskijanski predmet

De Saussure je temelj sodobnega opisnega jezikoslovja ter splošno priznan za začetnika jezikoslovnega strukturalizma, na katerem sloni tudi slovnica Chomskega, še vedno pa, v nadaljevanju prikazano na primeru razumevanja govora, obstajajo nesoglasja glede nekaterih osnovnih pojmov. Po nju je v ospredju opisnega jezikoslovja tudi ločevanje rabe na eni strani in sistema, znanja, vzrokov ali pravil rabe na drugi.

Chomsky ni prvi, ki je rabo ločil od »rabortvornega«, posebej pa se je posvetil razmerju med rabo in znanjem jezika ter ga izčrpno obravnaval, zaradi česar je razčlemba dobila priznanje. Ločevanja ni omejil na ločitev vrste (abstrakcije rabe) in primerka vrste (rabo), temveč se raje izpraševal po izmerljivih ali opaznih vzrokih rabe, npr. možganski poteki, zato je teorija primerna v izogib preveliki meri abstraktnosti. Z de Saussurjem se sklopi brez večjih težav, saj tudi sam poudarja, da so jezikovne vsebine materialno obstoječe v možganih, kjer je sedež jezikovnega znaka.

3 Sosirjanski predmet

De Saussurju (1916, prevod 1997) je *jezik* stvar družbenega dogovora, ki ni lastna posamezniku, ni niti del njegovega jezikovnega znanja niti nima fizične oblike. Jezik se v govorcih odraža z *govorom*² v miselni in stvarni (izgovorni, zvočni) obliki.

Pojavljajo se vsaj štirje načini razumevanja de Saussurjevega govora. Četudi je v nadaljevanju privzet četrti, je važna omemba vseh.

a. Govor zajema (zgolj) rabo, sporazumevanje; jezik je sistem, izhajajoč iz govora.

Dvojezičnost ni značilnost jezika, temveč značilnost njegove rabe. To ni značilnost koda, temveč sporočanja. Ne pripada območju jezika (*langue*), temveč govora (*parole*). (Mackey 1972: 554 v: Lük Nećak 1995: 10)

Spornost takšnega razumevanja je v zanikanju individualnosti govora. Po de Saussurjevi razlagi govor ne zajame sporazumevajoče se skupnosti, sporazumevanje je nujno del jezika – udeležencem skupno, ne posamezno. Jasno moramo k rabi prišteti prenos podatkov med udeleženci, če je ne želimo enačiti s samogovorom. Čudno bi bilo tudi, ko bi se de Saussure trudil, da jezik opredeli le za sistem, hkrati pa slednji izraz že ves čas uporablja.

² *Langue* 'jezik', *parole* 'govor' (de Saussure, 1997: 17); raba prevoda za *langue* more biti sporna z vidika pojmovanja posameznega jezika, vendar je izven sociolingvistike za jezikoslovca takšna raba smiselna le v kakšni pripombi; smotno je, da jezikoslovje razume jezik v splošnem pomenu ter se izogne predpostavkam o delitvi po družbenem pojmovanju, preučevano raje opredeli glede na stvarne lastnosti (prisotnost glasu ű, besedni red glagol–predmet ...) in okoliščine (zemljepisne, demografija govorcev, zgodovinski dejavniki ...) oz. opredeli, kaj ni preučevano, tako da ni sodba raziskovalca samega.

b. Govor je govorno dejanje.

[...] njegove [govora] pojavitve so individualne in trenutne. Tu ni nič več kot zgolj vsota posamičnih primerov [...] (de Saussure 1997: 30)

De Saussure na interpretacijo zlahka napelje: govor na več mestih primerja z govornim dejanjem, vendar ga z njim ne enači, zanj je govorno dejanje ločen termin. Ko pravi, da govorniki z govorom sestavljajo jezik, je težko verjeti, da trdi, da je jezik le zbirka primerkov govornih dejanj. Raje predvidimo, da zgornji citat navaja, da je govor kot pojav skupek posamičnih primerov govora, ki so seveda opredeljeni z različnimi okoliščinami, medtem ko je jezik stanovit, nadizkustven.

c. Govor zajema le golo glasovno podobo.

[...] to je govor, vključno s tvorbo glasov: ta je psihofizične narave. (de Saussure 1997: 30)

Tej definiciji se de Saussure upre že sam. Govor ne vključuje zgolj tvorbe glasov in ima psihično plat.

č. Govor zajema ločen težje oprijemljiv del tako sistema kakor rabe, lasten udeležencu sporazumevanja, ne splošen skupnosti. Udeleženec sporazumevanja je lahko posameznik ali skupina (dialekt, sociolekt). Sporazumevanje ni del govora, saj v njem ni opaženo. Ko opazujemo sporazumevanje, opazujemo jezik, saj ne opazujemo skupine kakor udeleženca večje jezikovne skupnosti, ampak kakor jezikovno skupnost samo po sebi. V govor spada vsakršna fizična realizacija govornice in vse, kar se dogaja le v umu udeleženca.

Jezik – to bi bila pravila nogometa, po katerih se ta igra razlikuje od drugih športnih iger. Živi govor – način, kako določeno moštvo odigra posamezno nogometno tekmo [...] (Majer 1978: 27)

F. de Saussure je govor pojmoval kot psihološko-fizikalno entiteto. Z govorom govorec udejanja svoje znanje jezika, da bi izrazil svoje misli – iz česar sledi sklepanje, da pripada izražanje misli v stavkih, torej skladnja, pravzaprav psihologiji govora. (Gorden 2001: 80)

[Govor p]redvideva tako jezikovni kod, s katerim govorec (in govorka) izraža svojo osebno misel, kot tudi psihofizični mehanizem. (Švajncer 2012: 51)

4 Čomskijanski predmet

Za razliko od de Saussurja, ki zagovarja splošno jezikovno zmožnost, tj. sposobnost obvladovanja znakov, je tvorbeno slovnica nativistična (vrojena slovnica). Chomsky (1965: 4) *stavkotvorno znanje* govornika loči od *jezikovne rabe*,³ tj. stvarna raba govornice, pogojena z vsakokratnimi okoliščinami. Stavkotvorno znanje pomeni zmožnost oblikovanja globinske miselne jezikovne oblike in nezavedno obvladovanje ponotranjene slovnice jezika, ki posreduje med obliko in pomenom, jezikovna raba pa življenjsko rabo jezika, ki podlega omejitvam govornika, sporočevalnega sredstva ter

³ *Linguistic competence* 'stavkotvorno znanje', *linguistic performance* 'jezikovna raba'.

splošnim zunajjezikovnim dejavnikom. Takšno ločevanje ima poseben pomen za pristop, ki skuša opredeliti neslovnično. Teorijo jezikovnega znanja oddeli od teorije o rabi znanja, pragmatike (Golden 2001: 110).

V najšibkejši obliki je pri idealizaciji podatkov ločevanje lastno vsem jezikoslovcem in vključuje neupoštevanje govornih napak ali zarekov in nadzorovanje okoliščin, npr. skrbna izbira vira, snemanje v mirnem okolju; na kratko zavest, da je jezik podrejen zahtevam uspešnega sporazumevanja.

Čomskijanski pogled gre korak dlje, k jezikovni rabi prišteva psihološko-kognitivne omejitve (npr. v kratkoročnem spominu ali motnje navezovanja, ki niso del preučevanega – abstraktnega jezikovnega sistema idealnega govorca),⁴ zato je tam obravnava jezikovnih napak posebej pomembna; primer (1a) za rabo, (1b) za možno globinsko obliko pri analizi z navezovalno motnjo, (1c) pa z (kognitivno, izgovorno) varčnostjo ob izpustu. Pojasniti skuša ustvarjalno rabo jezika, tj. zmožnost tvorbe neskončno novih povedi. Vzpodbud takšnemu pogledu je več; odvisnost od kratkoročnega spomina se da podkrepiti z dejstvom, da pisni jezik izkaže tristopenjsko podrejanje (gnezdenje) stavkov, govorjeni pa največ dvostopenjsko, kakor za angleščino, danščino, finščino, francoščino, latinščino, nemščino in švedščino prikaže Karlsson (2007), ki takšni idealizaciji (da sistem dovoljuje n-stopenjsko gnezdenje, ki v praksi podlega omejitvam pomnjenja) sicer z istim argumentom nasprotuje. S prikazom, da več od tristopenjskega gnezdenja ni mogoče, analizi, ki dovoli neskončni regres, očita odmik od realnosti. V najkrepkejši obliki se da pod omejitve jezikovne rabe všteti še možganske poškodbe, kjer se poraja vprašanje, ali ni mogoče, da je okrnjeno že samo stavkotvorno znanje.

- (1) a. Kenguru je žival, ki je vrečar, ki **jo** najdemo v Avstraliji.
- b. Kenguru je žival, ki je vrečar, ki **ga** najdemo v Avstraliji.
- c. Kenguru je žival, ki je vrečar **in** ki **jo** najdemo v Avstraliji.

Prvi primer (1a) poda goli zapis izrečenega. Ne sprašuje se o sprejemljivosti rabe označenega zaimka, temveč vzroku, tj. zakaj raba odstopa od ustaljene ali v slovnici opisane oblike. Ostala primera ponujata možnosti (analize) globinske oblike. (1b) predvideva, da ujemanje zmoti vrinjeni stavek ter je krepko tiskana oblika v (1a) posledica zaloma v kratkoročnem spominu. (1c) predvideva globinsko zgradbo s priredno vezavo, ko je zaimek ženskega spola pravzaprav pričakovan, veznik pa izpuščen kot posledica kognitivne varčnosti. Seveda so mogoče še druge razčlembе.

Je srečanje nazora, po katerem jezikovno znanje vpliva na rabo jezika, z vzvratnim, ko raba narekuje globinsko zgradbo (Bybee, McLelland 2005; gl. tudi za podrobno obravnavo vpliva vedenja in umevanja na lastnosti jezika), npr. pri ponavljanju podatkov oz. dejanja (prav tam: 383–384). Nazora se prepletata in ne izključujeta, saj bi bilo brez vpliva rabe na znanje nemogoče usvajanje različnih (prvih) jezikov, brez obratnega pa raba sploh. Odprto je le vprašanje, koliko velja eno ali drugo.

⁴ Govorec v homogeni govorni skupnosti, s popolnim znanjem jezika, brez omejitev spomina ali zbranosti, odtegnitev pozornosti, v rabi nezmotljiv (Chomsky 1965: 17).

5 Presek predmeta

Teorija jezika in govora oz. znanja in rabe je pomembna za klestenje podatkov, pomeni natančnejšo opredelitev preučevanega. V rezultatu med Chomskim in de Saussurjem ni pomembnejših razločkov. Čeprav ima de Saussure jezik za splošno kognitivno zmožnost, Chomsky pa namenski vrojeni jezikovni aparat, oba pozoveta k iskanju splošnih, od okoliščin ločenih zakonitosti jezika. Raziskovalec je v vsakem primeru primoran, da ima npr. gnezdenje stavkov za neodvisen proces, kratkoročni spomin pa za okoliščino, ki proces omejuje – v govornem jeziku bolj kot v pisnem ter še manj ob dodatni osredotočenosti pri besednem poigravanju ali jezikoslovnih razpravah. Z omejitvijo (ne le opisom) globine gnezdenja bi jezikoslovec oblikoval trditve o omejenosti kratkoročnega spomina, ki ni predmet njegove vede. Raziskovalcu je v obeh primerih treba ugotoviti, kaj je v opazovanem splošnega (človeškega, možganskega) in kaj pogojenega s spremenljivimi okoliščinami (kulturo, okoljem, medijem sporazumevanja ...).

Ne nasprotujeta si niti v delitvi jezika. De Saussurjev govor v grobem vsebuje stavkotvorno znanje in rabo jezika pri Chomskem. Po enakem ključu je mogoče sosirjanski abstraktni intersubjektivni jezik deliti na jezikovno znanje skupnosti in samo dejanje sporazumevanja (Tabela 1). Pri tem je (stavkotvorno) znanje govorca⁵ sestavljeno iz vrojenega (sosirjanska splošna kognitivna zmožnost ali čomskijanska vrojena slovnica) in pridobljenega znanja; znanje skupnosti označuje skupno tvorbo jezikovnega znanja govorcev jezika J.

Tabela 1: Deli govornice

Deli govornice ⁶	jezik <i>pojmoven, družben</i>	govor <i>umski in stvaren, zaseben</i>
jezikovna raba	sporazumevanje <i>prenos podatkov</i>	rekanje ⁷ <i>pretvorba podatkov</i>
jezikovno znanje	jezikovno znanje skupnosti <i>upravljalnik⁸ prenosa podatkov</i>	jezikovno znanje govorca <i>upravljalnik pretvorbe podatkov</i>

⁵ V delitvi je izraz *stavkotvorno znanje* govorca smotrno nadomestiti, saj je za Chomskega vse znanje jezika, ne del znanja skupnosti, in v glavnem pomeni kar skladnjo – posredovanje med obliko in pomenom.

⁶ Razlikovanja jezika in govora ne gre mešati s čomskijansko delitvijo na *N-jezik* (I-language) in *Z-jezik* (E-language). N-jezik v grobem zajema znanje govorca, Z-jezik se da šteti za vse ostalo. Seveda so možne razne interpretacije, ki npr. pomen namesto rekanju pridružijo N-jeziku. Enako je mogoče iz Z-jezika odstraniti znanje skupnosti, če ga ne ločujemo.

⁷ Ni ločevanje oblike od pomena. Prisluh, samogovor, poslušalcu nerazumljiv govor spadajo v rekanje, za govorca so navadno vseeno pomenljivi. Pisanje časopisnega članka je primer rekanja, sporazumevanje je šele skupaj z njegovim prebiranjem. S pretvorbo podatkov je mišljen notranji del de Saussurjevega krožnega toka.

⁸ Jezikovno znanje nedvomno rabo omogoča in je zaslužno za njeno vršitev. Neka podatkovna baza, na podlagi katere oblikujemo in razvedemo izraze. Tako upravlja rabo. Chomsky (1986: 9, 1988: 15) opozarja na razliko med zmožnostjo (znanjem) in sposobnostjo, ki je npr. lahko okrnjena zaradi možganske poškodbe. Če se stanje bolnika izboljša, vidimo izboljšanje sposobnosti: dokaz, da znanje ni izginilo.

6 Posledice v pristopu

De Saussure je zavrgel govor ter predvideval preučevanje jezika (*langue*), jezikoslovje pa je načelo kršilo z vsakim preučevanjem pomena, ki ni vključevalo obsežnih anket govorcev, vsako analizo, ki ni slonela na podatkih jezika (temveč rekanja, npr. fonetika), ter končno, kadar se je raziskovanje osredotočilo na posameznega govorca. Nujna je ugotovitev, da je jezikoslovje s sosirjanskega predmeta preraslo na preučevanje govorjenja v najširšem pomenu. Ožja omejitev predmeta je posebna stroka: sporazumevanje obdeluje npr. pragmatika, rekanje npr. fonetika. Opisno jezikoslovje splošno niha med preučevanjem rekanja in jezikovnega znanja. Znanje je tudi področje semantike, jezikovne didaktike ali fonologije, samo znanje govorca pa npr. usvajanja jezika in nevrolingvistike.

Po nadaljnji delitvi govornice (Tabela 2) je preučevanje gole oblike analiza strukture in razvrstitve, npr. ločevanje zamenljivih glasov, zlogov ali besed ter njihovega položaja, izmerjenega tona itn. Analiza izgovora pomeni preučevanje delovanja govoril, ustreznik v pisnem jeziku je način zapisa in zanj potrebni gibi. Znakovne jezike prepoznamo po tem, da se fizični del rekanja ne loči od fiziološkega, morda le v obliki ločevanja zaznave in tvorbe. Pomen je osnovno razumevanje izraza, kakor o njem sodi govorec, in je lahko vsakemu govorniku rahlo drugačen, v osnovi se z njim ukvarja semantika. Razlikovanje pomenov med govorniki lahko imamo za razlikovanje konceptov, kakor ga poskuša razložiti npr. teorija prototipov, lahko govorimo o odsotnosti pomena ali (sosirjansko) pomenu v odnosu do drugih označencev, o posplošitvah pomena ipd. Smisel se oblikuje v govornem dejanju, interpretacija je odvisna od skupnega dela pomena ter vsakokratnih okoliščin, njegovo preučevanje pomeni povezavo semantike s pragmatiko. Z neposrednimi možganskimi procesi in splošnimi lastnostmi možganov se ukvarja nevrologija. Opis, kaj se v možganih dogaja (ne oris fizičnega procesa), kako se sproža delovanje govoril, kakšna je slušna zaznava ter kako se vse povezuje, spada na področje govorno-slušne pretvorbe, tj. ves proces govornice obdelave govora: zaznava jezikovnih podatkov, njihova obdelava ter tvorba nove (glasovne, pisne) verige. Z njo se ukvarja nevrolingvistika (torej tudi nevrologija), ki se ji pridruži tvorbeno slovnica. Jezikovno umevanje obdeluje vsaka teorija, ki loči zgradbo jezika, kakor jo interpretira govorec, ni pa fizikalna enota. To je ločevanje fonemov (razen če se za fonem opredeli skupne izgovorne lastnosti glasov, npr. zobnost, nezvenečnost in zapora), morfemov, besednih vrst, vprašalne intonacije, hierarhične zgradbe itn. Znanje skupnosti obdeluje pristop, če se ukvarja s pomenom izraza, ki je skupen vsem govornikom govorne skupnosti, ali ga zanima, kaj jim je v jezikovnem umevanju skupnega.

Tabela 2: Nadaljnja sosirjanska delitev predmeta

Nadaljnja sosirjanska delitev predmeta	fizični del	fiziološki del	psihični del
rekanje	oblika (gola fizična)	izgovor	pomen (v rabi), nanašanje (referenca)
sporazumevanje	<i>zunajjezikovne okoliščine (niso del jezika)</i>		smisel
znanje govorca	neposredni možganski procesi	govorno-slušna pretvorba <i>pretvorba oblike, izgovora, sluha in pridruževanje pomena</i>	osnovni (slovarski) koncept pomena, jezikovno umevanje <i>členjena oblika, npr. na foneme, členitev pomenskega prostora</i>
znanje skupnosti	<i>splošne lastnosti človeških možganov</i>		skupni del pomena in skupno jezikovno umevanje, skupni jezikovni znak

Delitev govornice namiguje, da se čomskijanska slovnica ukvarja (približno) z jezikovnim znanjem skupnosti (ki ga sicer zastrani), da bi opisala znanje govorca.⁹ S svojim razumevanjem idealnega govorca veliko tvorbenih slovničarjev preučuje vrsto knjižnega ali splošnega jezika, v katerem se posameznosti govorca izgubijo. Pristop je samoumeven, če slovnice ne želimo razdrobiti na študij posameznih govorcev ali osnovati na mentalizmu. Porodi se dvom, ali tvorbeni slovnica dovolj poudarja probleme, kakršen je vprašanje reprezentativnosti znanja skupnosti za znanje posameznika; je znanje skupnosti dober odraz znanja govorca ali ga v čem zabrišejo načela sporazumevalnosti oz. intersubjektivnosti?¹⁰ Obravnava otroškega ali patološkega govora, jezikovnih napak in razlik v jezikovnih sodbah je dober korak v smer opisa posameznega govorca, ki je namreč presek posameznosti. Govor govorno motenega otroka spada v govor(ico) otrok in govor oseb z enako govorno motnjo, govor ostarelega retorika v govor ostarelih in retorikov, govor lokalnega odvetnika v »lokalščino« in (četudi le občasno) odvetniški govor. S presekom opisov različnih govorov¹¹

⁹ Gre za ugovor metodi, ne preučevani snovi. Pristop, ki naj bi preučeval govorca in ne skupnosti, naj je tudi ne bi izrabljajal za idealizacijo podatkov. Ponujena je druga možnost idealizacije. V zadnjem času se trend v tvorbeni slovnici tudi res usmerja k mikrovariaciji. Za pripombo glede odprave nejasnosti se zahvaljujem Marku Hladniku.

¹⁰ Mogoče je oblikovati hipotezo: če govorniki različnih sistemov v potrebi po sporazumevanju jezik poenostavijo do skupnega pidžina, se lahko enaki poteki odvijajo med govorniki sličnega ali skupnega (zaradi idiolektalnosti ali prilagajanja vsebine misli v drugemu bolj razumljivo obliko) jezika: okoliščine, ki bi jih opis govorca moral zastraniti.

precej podrobno opišemo posameznega govorca, z odstranjevanjem pa, kar je skupno vsem govorcem. Morda je nekaj, na kar bi se opis znanja govorca lahko še močneje osredotočal. Mogoče je tudi opažanje, da opisno jezikoslovje ne ozavesti vedno svojih napovedi o različnih delih govornice in kdaj o enem sklepa na podlagi drugega.

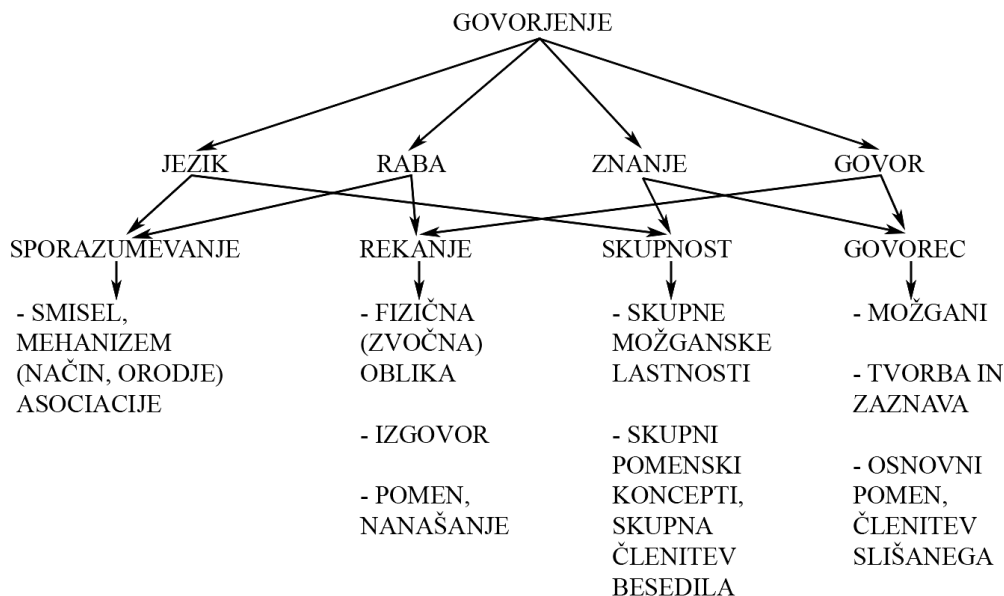
Delitev ima posledice v razumevanju razkola med zagovorniki pogleda na jezik kakor temeljno kognitivno prvino (v neki meri izenačitev jezika z govorom v razmerju do zunanjih okoliščin) in pogleda na jezik kakor konvencionalen sistem. Argumente prvi večkrat postavljajo s trditvami o znanju govorca, drugi pa znanju skupnosti ter se ukvarjajo z različnima vprašanjema. Nevidna srž razkola so predpostavke o znanju skupnosti in njegovi naravi.

7 Sklep

Ugotovimo, kaj od jezikoslovja pričakujeta Chomsky in de Saussure. Ko slednji zahteva preučevanje vseh govoric, prvi pa opis vsake rabe, nas primorata v obravnavo govoric sveta v splošnem, najsi bodo posamezne govornice ali skupine podobnih oz. makroareali, pri čemer je govorico ali skupino govoric razumeti kakor tvorbo s skupnimi lastnostmi, ne izbiro knjižnega jezika, ki je le ena od zvrsti, ali jezika države, ki je posledica političnih okoliščin. Na ravni jezikoslovja nas zanima **teorija rekanja**, tj. kakšna je forma, kakšen pomen, izgovor ... Pridruži se ji **teorija (znanja) govorca**: kako se govornici razlikujejo, kaj omogoča miselno obdelavo (možgansko pretvorbo) in členitev oblike, pomena, smisla, kakšno je in kako poteka? Kako govorec usvoji in loči razne sisteme in kako vplivajo drug na drugega ... Potem je **teorija sporazumevanja**: kakšno rabo pričakujemo v nekaterih okoliščinah? Kako smisel oblikujejo vsakokratni pogoji? Kakšen je nameravani pomen (smisel, namen sporazumevanja)? Kako se jezik prilagodi nosilcu (mediju) in načelom uspešnega sporazumevanja? Kako poteka menjava kodov, prilagajanje drugemu govorniku v govorjenju in razumevanju ... Pridenemo **teorijo (znanja) jezikovne skupnosti**: katero znanje je skupno govornikom, ki se uspešno sporazumevajo, in katero za skupnost značilno? Kaj je skupnega v pomenu izrazov? Kako, ko sta govornici jezika v enakih okoliščinah, nastane (more nastati) nesporazum? (Razkorak v znanju?) Je mogoče ter kako je mogoče, da govornice ob enakem govornem dejanju razumemo drugače ali da v pogovoru enak pomen izrazimo na drugi način ...

¹¹ Pozornejši bralec bo opazil, da imamo lahko govor za zaprt (ločen) del trenutno opazovane govornice: register, narečje (notranji del krožnega toka je skupina, ne posameznik). Verjetno gre tudi parole razumeti v splošnem pomenu posebnosti posameznih govornikov v razmerju do (dotične) skupnosti, ki v opisu izmenjave med dvema govornikoma ne pride do izraza. V tem pomenu govor približno ustreza priponi *-ščina*: ko govorimo o slovenskem jeziku, imamo navadno v mislih jezik Slovencev, če govorimo o slovenščini, pa največkrat neko vrsto, npr. knjižni jezik; v okviru nemškega jezika ločimo kočevsko nemščino, ne kočevskoneemškega jezika. De Saussure je fluidnost opazovanega skušal obvladati ravno z delitvijo na jezik in govor. Na težavo in njeno preziranje opozarja tudi Chomsky (1988: 20).

Slika 1: Sinteza delitev de Saussurja in Chomskega

Poleg večjih skupnosti predmet ožimo na ostale sisteme: narečje, sociolekt itn., kamor prenesemo enako obravnavo. Nadaljnjo delitev predmeta po strokah lahko imamo za samoumevno, osredotočajo se na neke okoliščine in povezujejo z drugimi znanostmi. Poleg tvorbene slovnice in pogledov na jezik ima ozir na točni predmet pomembne posledice za slednji del jezikoslovja. Glavni iznos je, da je za raziskovalca in raziskovalni pristop nujna opredelitev preučevanega predmeta ter zavedanje sklepanja o predmetu, ki ni neposredni predmet opazovanja.

Literatura

- BOLTA, Marija, 1987: *Tvorbeno-pretvorbena skladnja N. Chomskega*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- BYBEE, Joan, MCCLELLAND, James Lloyd, 2005: Alternatives to the combinatorial paradigm of linguistic theory based on domain general principles of human cognition. *The Linguistic Review* 22/2–4. 381–410.
- CHOMSKY, Noam, 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: The MIT Press.
- CHOMSKY, Noam, 1986: *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use (Convergence)*. New York: Praeger Publishers.
- CHOMSKY, Noam, 1988: *Znanje jezika: o naravi, izviru in rabi jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- CHOMSKY, Noam, 2008: *The Essential Chomsky*. London: Bodley Head.
- CHOMSKY, Noam, 2011: *Izbrani spisi*. Ljubljana: Modrijan.
- GOLDEN, Marija, 2001: *O jeziku in jezikoslovju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KANTE, Božidar, 1988: Racionalizem ali empirizem – primer Chomsky. Noam Chomsky: *Znanje jezika: o naravi, izviru in rabi jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 245–264.
- KANTE, Božidar, 2010: Jezik: kaj in zakaj? *Analiza* 3/14. 5–15.
- KARLSSON, Fred, 2007: Constraints on multiple center-embedding of clauses. *Journal of Linguistics* 43/2. 365–392.

- KENDA - JEŽ, Karmen, 2006: Strukturalizem v slovenski dialektologiji. *Slovensko jezikoslovje danes. Slavistična revija* 54. 115–124, 479–489.
- MACKEY, William Francis, 1972: The description of bilingualism. Joshua Aaron Fishman (ur.): *Readings in the Sociology of Language*. Haag: Mouton Publishers. 554–584.
- MAJER, Boris, 1978: *Strukturalizem*. Ljubljana: ČZDO Komunist.
- NEČAK LÜK, Albina, 1995: Dvojezičnost ni dvojna enojezičnost. *Uporabno jezikoslovje* 3/4. 8–31.
- de SAUSSURE, Ferdinand, 1997: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- de SAUSSURE, Ferdinand, BALLY, Charles, SECHEHAYE, Albert, RIEDLINGER, Albert, 1916: *Cours de linguistique générale*. Lausanne: Payot.
- ŠVAJNCER, Marija, 2012: Pomen in vpliv novih lingvističnih spoznanj Ferdinanda de Saussurja. *Slavia centralis* 5/1. 44–56.